

KISHÁZÉPÍTÉS

EMMI SEM foglalkoztatja jobban azokat a köröket, amelyek a falu szegénységének felemelését szívükön viselik és semmit sem várnak türelmetlenebbül azok, akiken segíteni akarunk, mint a falusi kisház-építés nagyarányú, mielőbbi megindulását. A falvak bérelt viskóiban szorongó családok ezúttal nem újabb ígéretekre várnak, az a néhány száz épülő vagy megépített ház sem inti őket türelemre. A falu népe olyan nagyarányú kisházépítkezés megindulását várja, amelyből minden bizonyossággal következethet arra, hogy végre rátértünk az útra, amely a régóta ígérgetett szociális jólét első állomásához vezet.

A kezdet kezdetén vagyunk ugyan, de mutatkoznak jelek, hogy ezen az úton elindultunk. Mióta a FAKSZ (Falusi Kislakásépítő Szövetkezet) drága és csak kényszerűségből igénybe vett kölcsönei segítségével támogatott kislakásépítési akció helyett a belügyminisztérium irányítása alá tartozó Vármegyei Jóléti Szövetkezetek kész megépített házak juttatását vették anyagi eszközökkel is megalapozott programjukba, nagy reményekkel nézünk működésük elé. Az eddigi rendszer ugyanis soha sem törődött avval, hogy a kölcsönkép kiutalt összegekből hogyan és milyen házat építettek, így a kisházak a legritkább esetben feleltek meg azoknak a követelményeknek, melyek tartóssági, egészségügyi, csinosági és más szempontokat figyelembe véve, nemcsak magánérdekeket, de a közérdeket is szolgálták volna. Ennek a nemtörődömségnek eredményei azok a viskók, amelyek az ugyancsak drága, vízjárta falu végi telkeken dísztelenkednek.

Mi tehát úgy magánérdeket, mint közérdeket kielégítő házhoz kívánjuk juttatni azokat, akik családi házra sóvárognak, úgy elvetve minden eddigi

gyakorlatot, soha sem kölcsönrel, hanem mindig kész, megépített ház átadásával segítsük meg őket.

A kölcsönpénzből nagyon sokan részesednek az építető rovására. Az anyagbeszerzés nehézségei a kisembereknél megsokszorozódnak, pedig arra kell törekedni, hogy a kölcsön minden fillérje az építető javát szolgálja. A FAKSZ kölcsöneit ugyan anyagban és kifizetett számlák ellenében folyósítja, de már kevés gondot fordít arra, hogy a kiutalt pénzt vagy anyagot célszerűen és az egészségügyi követelmények szem előtt tartásával bele is építsék házaikba. Ilyen kölcsönökkel éppen a legkisebb anyagi lehetőségű kisemberek építkeztek, akik nagyon sok esetben arra törekedtek, hogy kisösszegű kölcsöneikből meg is maradjon valami, amit megélhetésükre vagy legsürgősebb adósságaik törlesztésére fordíthassanak. Nem csoda tehát, hogy a FAKSZ-házak legtöbbször nem igen válik díszére a faluvégeknek.

A kész kisházak juttatása körül, úttörő munkát végzett a Bonczos-féle kormánybiztosság, amikor az árvízöntötte házak újjáépítésével, olyan háztípusokat terveztetett és építtetett, melyeknél ugrásszerű haladás mutatkozik azokkal a kísérletezésekkel szemben, amelyek eddig minden falut ismerő ember elszömyöködésére láttak napvilágot. Ezek a naívságig menő, jóakarattal és idealizmussal készült tervek, falut soha sem látott építészek irodáiból kerültek ki. Vikendházakat, többszobás „összskomfortos“ villalakásokat terveztek azoknak a zselléreknek és mezőgazdasági munkásoknak, akik a legkisebb részükre épülő ház értékét a legnagyobb állami támogatás mellett sem tudják nehézség nélkül letörleszteni. Csak példaképpen említem meg azt a többszobás falusi házat, mely pár évvel ezelőtt mutatóba épült egyik Nemzetközi Vásáron. Vagy a múlt évi tenyészállatvásár jelképes falujában felépített sárközi házat, mely megfelelné, mint nyaraló a Balaton vagy velencei tó mellett, de egyetlen olyan kisember sem költözne bele megnyugvással, akinek a házat, — ha hosszú idő alatt is, — de le kellene törleszteni. A kisházak tervező mérnökeit mindeddig nem a célszerűség vezette, nem a kisemberek életstandardját, zsebeit, szükségleteit tartották szem előtt a tervezésnél, hanem elgondolásaikat saját magasabb életszemléletük vezette, melyeknek kellemességeiben másokat is részesíteni szerettek volna, nem gondolva arra, hogy az ilyen ugrásszerű felemelkedésre azok ma még nem értek meg. A kislakások tervezésénél az ő igényeiket, életmódjukat és főleg anyagi erejüket kell tekintetbe venni, tehát azt a keretet, amelyben élnek és dolgoznak s nekik és családjuknak legmegfelelőbb. A zsellérházak tükörlablakkal ellátott magas, tágas tisztaszobájánál sokkal fontosabb része a konyha, ahol a család legtöbbször tartózkodik, ez legyen tehát megfelelően méretezve, ez ne nyíljk a szabadba és ez láttassék el olyan ajtóval és ablakokkal, melyek a főzésnél és kenyérsütésnél előálló meleget a család számára megőrzik. Itt nemcsak a városokban elkerülhetetlen egészségügyi követelményekre kell gondot fordítani, hanem azokra a különleges követelményekre is, melyek a falvakban fontosabbak és talán az egészségre károsabbak, mint pl. a légy, mely legalább annyi betegségnek szülőanyja, mint a földes padló és a nedves falak. Vegyük sorjába a követelményeket, melyekre a kisházak tervezésénél figyelemmel kell lenni a tervezőnek.

A falusi munkásember legtöbb idejét természetesen a szabadban tölti. Ha tető alá kényyszerül, úgy ő, mint egész családja, majdnem mindenkor a konyhában tartózkodik. Ha mégis a szobában volnának, ez csak azért van, mert a konyha takaréktűzhelyét a szobába helyezték át télire, hogy a főzés melege ne menjen veszendőbe. Tehát vagy a konyhában lakik vagy a lakószobában főz. Nagyon kevesen vannak

olyanok, akiknek arra telnék, hogy az úgynevezett tisztaszobát fűthessék. Még a vagyonosabb kisgazdacsaládok is megelégszenek a konyhában lakással. A tisztaszoba a kisemberek házaiban merő luxusnak számít, semmi értelme sincs erre fektetni a fősúlyt, ezt tenni lakályossá, tágassá és egészségessé s ennek rovására elhanyagolni a legfontosabb helyiséget. Dunántúl egyik elég gazdag községében láttam állításom igazolását. A községben nagyon sok olyan 10—15 évvel ezelőtt épített ház van, melynek utcára épített szobáján még ma sincs ablak. Megépítették, mert kötelezve voltak rá, de ma is csak raktárnak, kamrának használják és megelégszenek még ma is a konyhában lakással. Nem mondom evvel, hogy a tisztaszobát el kell hagyni a kisházak tervezésénél, erre időnként szükség is lehet, sőt reméljük, hogy idők múltával emelkedő igényekkel, evvel együtt, talán egy második szobára is szükség lesz, de ma, amikor szükségyszerűségből, közérdekből azoknak építünk, akik esetleg egy helyiségben, idegen családokkal szoronganak, ne a tisztaszobára fektessük a fősúlyt, hanem a konyhára, ahol az egész család ezután is legtöbbet fog tartózkodni. Ez legyen tágas, ez tartsa a meleget, ne nyílják a szabadba, ami ma majdnem minden magyar falusi ház kellemetlen és egészségtelen sajátága, tervezzünk az ajtó elé valami belépőfélélt, tornácot, de úgy, hogy az ne vegye el a világságot se a konyhától, mert erre nemcsak a főzésnél, hanem akkor is szükség van, amikor a gyermekek a leckéjüket tanulják és feladataikat készítik el. Gondoskodjunk arról, hogy a konyha padozata, föld vagy beton helyett valami olyan anyagból, készülhessen, mely amellettt hogy meleg, könnyen legyen tisztítható. A fapadló erre nem alkalmas, a ki-bejáró család nem az aszfaltról, hanem az istállóból és a sáros, havas udvarról tér be a házba, márpedig a fapadlót ilyen körülmények mellett nem lehet sem tisztán tartani, sem fenntartani. Legyen a konyha ellátva alkalmas fülkékkel, ahol nyugalmat talál az is, aki nem vehet élénk részt a család életében, mert öreg vagy beteg, akinek, noha csendesebb helyre volna szüksége, mégis itt kell tartózkodnia, mert itt van meleg és mert itt van legközelebb hozzá az ápoló kéz, melyet nem nélkülözhet. Bármilyen szép gondolat és követelmény volna is az, hogy az ilyen családtagnak külön szobában kellene megtalálnia nyugalma, nem szabad elfelejteni, hogy könnyebb ezt a követelményt felállítani, mint teljesíteni.

A Bonczos-házaknál ezek a követelmények már több esetben megvalósultak. Látunk az épített házak között tornácosakat, nagykonyhás megoldásokat, fülkéket. Semmi sem vitte előbbre a kisházépítés különleges építőtudományát, mint a gyakorlati tudással és példás szervezési készséggel felhasznált többmillió pengő közadomány, amit az árvízi kormánybiztoság felhasznált. Ugyancsak nagy haladást tapasztalhatunk e téren abban az értékes kisházterveket tartalmazó kiadványban, melyek a Közmunkatanács gyűjtött egybe és bocsátott közre. Ezek a tervek ugyan a városzéli telepítéseknél alkalmas kisházmegoldásokat tartalmazzák, de nagyon sok tervet felhasználhatunk a falusi építkezéseknél is és minden esetre példát mutatnak arra, hogyan kellene a falusi kisházépítők segítségére lenni azoknak a szerveknek, amelyek évek óta a falusi kislakásépítés felelősségteljes munkájára vállalkoztak.

Sem a Bonczos-féle terveknél, sem a Közmunkatanács terveiben nem lelhető fel egy megoldás sem, mely a légykérdéssel foglalkoznék. Pedig ez a kérdés kétségtelenül egyenértékű, a falusi higiéné szempontjából, sok más egészségügyi kérdéssel. Nincs mód arra, hogy zárt személtládák, trágyatelepek meszezése és egyéb tisztasági követelmények betartásával küszöböljük ki ezt a csapást, mert ahol nincs és még sokáig nem is lesz csatornázás, ahol állatok vannak és trágyatelepeknek kell lenni, ott mindig vannak és lesznek legyek, s így a védekezésnek más módját kell megtalálnunk. A falusi lakókonyhának is egyik legsebezhetőbb pontja a sok légy, ami itt tűrhetetlenné teszi a nyári tartózkodást. A légykérdés megoldásával Kotsis Endre egyetemi tanár foglalkozik a legbelsőbban. Könyvében és a Köztelekben megjelent cikkeiben ugyan a nagybirtok

cselédházainál keresi ennek a nehéz kérdésnek megoldását akkor, amikor minden család részére a lakóháztól távolabb, egy nyárikonyha-épületet tervez, ahol minden család részére van egy kis helyiség, s itt nyáron a főzés és az állatok ételeinek elkészítése a lakókonyha bemelegítése nélkül lebonyolítható. Így a konyha lefüggönyözhető, hűvösen és a legyektől mentesen tartható, ami sok gyötrődéstől kíméli meg a család apraját nagyját. Ezt a gondolatot könnyen meg lehetne valósítani a kisházépítéseknel, ha a ház végébe egy kisebb különbe járatú kamrát építenénk, amelybe a legmelegebb nyári hónapok alatt a főzés munkája áthelyezhető lenne. Erre a különbe járatú kamrára raktározás szempontjából ebben az időben úgy sincs sok szükség, hiszen ilyenkor a készletek még a földön vannak. Egyetlen többkiadása egy kis kémény, de ez a kiadás bőven megtérül azoknak a betegségeknek elmaradásával, melyek légyfertőzésből erednek. Gondoskodni kellene arról is, hogy az épülő kisházakhoz megfelelő istálló és főleg fertőtleníthető baromfiól épüljön, mert ezek nélkül a kisemberek jólétének javulása el sem képzelhető. Nem csak arról kell gondoskodni, hogy lakása legyen a falusi munkásembernek, hanem hogy képes legyen az állami segítséggel megépített házat le is törleszteni, erre pedig csak úgy lesz módja, ha állattal, baromfi-val tud gazdálkodni és mentesül attól a veszélytől, hogy rossz deszkákból összetakolt sertés- és baromfióljaiban, — melyek minden állati betegségek melegágyai, — minden évben rakásra hulljon el fáradságának és munkájának gyümölcse. Gondoljunk arra is, hogy az épülő házak úgy tervezessenek, hogy ha, reméljük, a magyar paraszt életszínvonala emelkedik, a második szoba hozzáépítése lehetővé váljon. Egyáltalában, akkor amikor el akarjuk bírálni, hogy a kivitelezésre kerülő kisházak tervei megfelelőek-e azok részére, akiknek építeni akarunk, ne csak építészekre támaszkodjunk a bírálatnál, hanem azok véleményének is adjunk helyet, akik ismerik a falusi életet, sőt azoknak is legyen beleszólási joguk, akik részére a ház épül. Gondol-e például építész arra, hogy nem volna-e hasznos dolog a kisházak padlásának egy részét úgy kiképezni, hogy abban 3—4 sertés hizlalásához szükséges csövestengeri romlás veszélye nélkül eltartható legyen? Vagy nem volna-e jó, ha az istálló melegének egy részét átvezetnék a baromfi-éiba és itt ez a kis meleg, olyan hatással lehetne a tojáshozam korai megindulására, hogy abból a ház törlesztésének egy részét nyilván fedezhetné. Ilyen és hasonló gondolatok megvalósítása nem okozhat nehézséget a szakembernek, ha arra a gyakorlati életet ismerő emberek felhívják a figyelmét, mert az ilyen csekélységek, melyek azonban a kisembereknek életében nagy fontossággal bírhatnak, nem taníthatják technikusainkat a műegyetemen. Ne felejtjük azonban el azt sem, hogy minden gyakorlati és szak-tudással megépített kisháznak csak akkor lesz boldog és megelégedett lakója, ha háza olyan nagyságú telken épül fel, hogy ott legalább minimális számú állatot tarthasson és kertészkedhessen, mert ez adja meg egyúttal a lehetőséget a juttatott ház gondoktól mentes megtartására.

Ha olyan házakat akarunk építeni a falusi munkáscsaládoknak, amelyek a közérdekű követelmények mellett az építetők igényeihez is alkalmazkodnak, írjunk ki egy tekintélyes díjjal jutalmazandó tervpályázatot. A versenyen legjobbnak bizonyult tervek alapján építsünk meg egy pár házat a tavaszi Tenyészállatvásár területén, ahol nemcsak a hivatásos építészek, hanem sokan a falusi életet ismerő gazdák, sőt az itt nagyszámban megforduló, saját otthonra sóvárgó kisemberek is elmondhatják bírálatukat és megjegyzéseiket. Ezek kritikáját figyelembe véve, készíttessük el a háztípusok végleges tervét, amelyek közül azok, akik részére építeni akarunk, mintegy árjegyzékből, szükségük és tehetőségük szerint választhatnák ki azt a házat, ahol életük boldogabb részét akarják leélni. Biztosan vannak és lesznek olyanok, akik állami támogatás nélkül is szívesen építkeznének. Ezek könnyítésére adjunk ki

egy a Közmunkatanács kiadványához hasonló tervgyűjteményt, mely már nagyobb igényeket kielégítő terveket is tartalmazhat. Ez nemcsak mentesítene az építetőket a falusi pallérok háztervező művészetétől, hanem számításaikban is segítségükre volna, mert ha minden terv mellé egy pontos és részletes anyagszükségleti kimutatást mellékelnénk, akkor a helyi árak egyszerű beszorzásával mindenki kiszámíthatná, mennyibe kerülne házának rendes felépítése. A terveket széles körben el kellene terjeszteni, minden előjárásnál, falusi társadalmi egyesületnél, gazdakörnél hozzáférhetővé kellene tenni, hogy ezáltal az érdeklődők könnyűszerrel olyan támpontok birtokába juthassanak, amelyek nemcsak az építkezést könnyítenék meg, de fejleszthetnék az ízlést, sőt kialakíthatnák azt a kívánatos jellegzetes magyaros faluképet, melyről annyit beszélünk, de amiért a legutóbbi időkhöz oly keveset tettünk.

A megfelelő tervek szerinti háztípusok felépítése csak úgy lehet az építetők illetve juttatottak zsebeihez mérten olcsó, ha azokat központi irányítás mellett, minden segítőeszközt kihasználva, mint tömegépítkezést hajtjuk végre. Bármennyire szükséges is a kisipar támogatása, a falusi építőmesterek, asztalosok foglalkoztatása, ez egyenél kivételt kell tenni! Minden más szempontot mellőznünk kell az olcsó és tartós, minden tekintetben megfelelő épíkezés érdekében. Tisztelet és becsület a kisiparnak, de ahogyan nem minden falusi pallér tud házat tervezni, úgy alig van falusi asztalos, aki olyan száraz fából tud ajtót, ablakot készíteni, ami pár év leforgása alatt össze ne repedeznek, meg ne vetemednék, pedig ez az egyetlen hiba elég arra, hogy huzatos, fűthetetlen lakássá változtassa a mindenki által óhajtott meleg fészket. Hála Isten, kormányzatunk ma már olyan szociális segítségekkel járul az építetők hitelszükségletéhez és ezen segítséget annyira fokozza a sokgyermekes családoknál, hogy ha normális viszonyok közt élnénk, tényleg lehetne elfogadható összegekért rendes házakat építeni, olyan összegből, melyet az építető avval az összeggel tudna letörleszteni, amelyet ma lakbérre kifizet. Sajnos azonban a háborús viszonyok az építkezést módfelett megdrágították, s így a rendelkezésünkre álló összegben, vagy olyan drága épületeket kellene emelnünk, hogy a juttatott életét keserítendő meg egy soha le nem törleszhető adósság nyomasztó gondjaival, vagy az államnak kellene akkora összeget az építési költségekből magára vállalni, hogy az erre rendelt anyagi eszközei, a juttatások kárára, nagyon hamar kimerülnének. Az építkezés drágulását csak tömegépítkezéssel lehetne ellensúlyozni. Központból irányított nagy technikai felszereléssel, mozgó, helyszínen felállítható téglagyártó gépek alkalmazásával, tábori kemencékben égetett téglával, ilyen építkezésekre begyakorolt, gyorsan dolgozó munkáscsapatok szervezésével, munkaszolgálatos századok, ha kell közérő kirendelésével és ha lehetséges, a hatóság, főleg a katonaság szállítóeszközeinek igénybevételével. A faanyagot pedig úgy tudnák a legolcsóbban az építetők rendelkezésére bocsátani, ha az egyik erdővel rendelkező vármegye Jóléti Szövetkezete látná el az összes építkezést faanyaggal, míg egy másik felállítana egy asztalosáru gyárat, mely szabványos ajtók és ablakok gyártására rendezkedne be, vagy legalább jól kiszáritott és lesabott anyagot szállíthatna a kisiparnak, mely a helyszínén állíthatná össze az épülő házak ajtait és ablakait.

A kisházépítéssel kapcsolatban lehetőséget kellene nyújtani arra is, hogy azok, akik idők múltával akarnak építkezni, vagy utódaik részére szeretnék a házépítés lehetőségét már most biztosítani vagy megkönnyíteni, saját erejükből, saját takarékoságuk útján a biztonság tudtával tehessék azt meg. Egy nagyszabású építőtakarékszerű tőkegyűjtési lehetőségre gondolok. Az eszme nem idegen a falusi emberek körében, habár sajnos nagyon sok rossz tapasztalatuk van ezen a téren, mert a nyereszkesedésre alapított és kellően ellen nem őrzött vállalatok bukása nagyon sok embert

károsított meg érzékenyen. De ha egy olyan intézmény, mint a Jóléti Szövetkezetek, mely minden spekulációt és minden adminisztrációs túltengést kizár működése köréből, venne fel munkakörébe építőtakarék vagy biztosításszerű üzletágot és lehetővé tenné, hogy például az apa újszülött gyermeke részére heti vagy havi befizetésekkel 25—26 éves korára biztosíthatna egy olyan tőkét, melyből az vagy lakóházat építhetne, vagy ha erre nem lenne szüksége, önállósíthatná magát, úgy ezáltal nemcsak nagymértékben emelhetnők a falu jólétét és vagyonosodását, hanem részben mentesíthetnők az államot is a szociális segítségek fokozódó terhétől. A biztosítási matematika körébe vág olyan annuitás kiszámítása, mely növekvő részleteket állapítana meg ezen biztosításnál, amikor a keresőképeségben is növekedő gyermek maga is hozzájárulhatna későbbi otthonának felépítéséhez. Ha pedig az állam, népszaporodási és hadügyi céljainak előmozdítására a második és többedik gyermek ilyenfajta biztosításának a gyermekek számával nagyobbodó részletet magára vállalná, evvel nagymértékben hozzájárulnának az egyse és az egyke megszüntetéséhez. Mindehhez azonban elsősorban szükséges volna a befizetők részére olyan garancia nyújtása, mely kizárná a befizetett összegek elértéktelenedését; enélkül ugyanis a rossz tapasztalatok megakadályoznák az ilyen takarékoskodást.

Minden erőnkkel oda kell törekednünk, hogy mielőbb megvalósítsuk minden egyes magyar testvérünk álmát, hogy saját kis házában lakhasson, sőt hogy benne boldog és megelégedett embereket láthassunk. Ezért kell minden módot felhasználnunk arra, hogy igényeiknek legjobban megfelelő otthonokhoz juttassuk őket, még pedig olyan áron, hogy a törlesztés terhével ne rontsuk meg egész életüket.

CSIKVANDI ERNŐ